

ההכשרה המעשית להוראה בדגמי ה-PDS: מחקר במכללות

ד"ר דיצה משכית | המכללה האקדמית לחינוך גורדון חיפה
פרופ' זמירה מברך | אוניברסיטת בר-אילן

ההכשרה המעשית בדגמי ה-PDS מיושמת בישראל מעל כעשור. דגם הכשרה זה נפוץ היום יותר ויותר במערך ההכשרה הכללי להוראה, והוא מתקיים במכללות להוראה ובאוניברסיטאות בחינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי, במגזר החרדי ובמגזר הלא יהודי. ההכשרה המעשית להוראה בדגמי ה-PDS מיושמת בארץ ב-56 מוסדות להכשרת מורים, בהם 22 מכללות להוראה בחינוך הממלכתי, הממלכתי-דתי ובמגזר הלא יהודי, 23 סמינרים במגזר החרדי ובאוניברסיטה אחת. מעבר לבסיס המשותף לכלל מוסדות ההכשרה הפועלים בדגם מעבר לבסיס המשותף לכלל מוסדות ההכשרה הפועלים בדגם זה, אימץ כל מוסד מתווה פעולה שונה מעט, המבליט את הייחודיות של המוסד והעונה על הצרכים הייחודיים של המוסד המכשיר ושל המוסדות בשדה.

לפני יותר מעשור הקים פרופ' משה זילברשטיין ז"ל פורום חשיבה בנושא ההכשרה להוראה בדגמי ה-PDS במכון מופ"ת. הפורום התמקד בהחדרת שינוי מובנה בתכניות ההכשרה להוראה באמצעות הפעלת מערך ה-PDS כחלק ממערך ההכשרה להוראה בישראל. נציגי הפורום חקרו בשנים הראשונות להפעלת הפורום את מהלך הכניסה להכשרה בדגם השותפות, ואת הניסיון המצטבר בהקמת השותפויות, מתוך הדגשת הסיפור הייחודי של כל מכללה (זילברשטיין, בן-פרץ וגרינפלד, 2006). פורום החשיבה עוסק היום בסוגיות מרכזיות שעניינן בהפעלת מערכי ההכשרה להוראה בדגמי ה-PDS. סוגיות מרכזיות אלו תורגמו במהלך השנים לנושאי מחקר המתייחסים לכלל המעורבים בתהליך ההכשרה: סטודנטים, מורים מאמנים, מדריכים פדגוגיים ודיסציפלינריים, קהילת הלומדים ובעלי

**גיליון דפים 56 מציג 11 מאמרים
העוסקים בחקר סוגיות נבחרות
שעניינן ההכשרה להוראה בדגמי
השותפות-עמיתות. המידע שהתקבל
מהמחקרים שבחנו את השותפויות
השונות על רכיביהן השונים מצביע
על מיקומו הייחודי של כל אחד
מהשותפים ועל תרומתו לשיפור
השותפות ולהתייעלותה. ממצאי
המחקרים יכולים לשמש כנקודת
מוצא נוספת למחקר ולפיתוח של
דרכי הכשרה יעילות, הממוקדות
בטיובה של ההכשרה.**

תפקידים נוספים ולתהליכים הקשורים למערכי ההכשרה. בשנת הלימודים תשע"ד פורסמה במסגרת כתב העת "דפים" חוברת-נושא בתחום זה, והיא כוללת מחקרים המתעדים ממצאים הקשורים בסוגיות אלה.

בחוברת מוצגים מחקרים המבוססים על מתודות איכותניות וכמותיות. הם משקפים ממצאים חדשים של תהליכי ההכשרה להוראה בדגמי PDS וממוקדים בסטודנטים להוראה, במורים המאמנים, במד"פים ובתהליכי השינוי החלים במערך ההכשרה במסגרת דגם ה-PDS. מבחינה זו מציגים המחקרים, בקו כללי, את "הדור השני" של ההכשרה להוראה בדגמי השותפות, והם מתמקדים בשאלות תאורטיות ויישומיות שלמיטב ידיעתנו לא נדונו בספרות המקצועית עד כה. בחוברת הנושא הוצגו 11 מאמרים העוסקים בחקר סוגיות נבחרות שעניינן בהכשרה להוראה בדגמי השותפות-עמיתות. המאמרים מסודרים באשכולות על פי הסוגיות הנחקרות, החל במאמר תאורטי, המבוסס על סקירת מאמרים על-אודות מודל השותפות על קווי הייחודיים ועל סיכום מחקרים שבדקו את הבסיס התאורטי של המודל כמו גם את היתרונות הגלומים בהכשרה על פי מודל זה (משכית ומברך, 2013), דרך אשכול המתעד את שלבי הכניסה וסוגיות הקשורות לתהליכי ההכשרה השוטפים; ועד לאשכול מאמרים המתייחס לתרומה הייחודית לשותפים השונים.

ניסיון העבר מלמד שהכניסה לתהליכי ההכשרה בדגם השיתופי כרוכה בשינוי דפוסי ההכשרה הקיימים במוסד המכשיר. המאמר "מעבר מהדגם המסורתי בהתנסות המעשית לדגם השיתופי - סיסמה או צורך השעה?" של פרופ' סלמאן עליאן ואלכסנדרה דניאל-סעד מהמכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל בחיפה מתעד את תהליכי החדרת השינוי בהכשרה המעשית להוראה שחלו במוסד המכשיר ואת מאפייני המעבר מהדגם המסורתי בהתנסות המעשית לדגם השיתופי. מחקר זה מתאר כיצד השתלמות של צוות ההדרכה במכללה בנושא "מודל של שותפות מכללה-בית ספר" הובילה לשינוי בתפיסת תפקידו של המדריך הפדגוגי ובהמשך אף לשינוי במודל ההדרכה במכללה. ממצאי המחקר נאספו באמצעות שאלון שנבנה לצורכי המחקר וריאיון חצי מובנה עם בעלי תפקידים. הם מלמדים שתוכני השתלמות השפיעו במידה רבה על יצירת תחושה של דחיפות למעבר לדגם השיתופי, תרמו להתפתחותם המקצועית של המד"פים ועוררו בהם מוטיבציה להמשיך ולהשתלם בעתיד. המסקנות העולות מהמחקר מצביעות על החשיבות של תכניות השתלמות מקצועיות מובנות כאחד הערוצים המרכזיים להחדרתם של תהליכי שינוי במערך ההכשרה להוראה.

נוסף על תכניות ההשתלמות המקצועיות המוצעות לכלל השותפים בתהליך ההכשרה (המוסדות המכשירים ובתי ספר וגנים), עולה גם הצורך בזיהוי מבנים ארגוניים שבאמצעותם ניתן יהיה לעקוב מקרוב אחר התהליכים המתרחשים במסגרת ההכשרה בדגם השיתופי. ועדת היגוי המשותפת לכלל המעורבים בשותפויות מאפשרת לעקוב מקרוב אחר תהליכי השינוי במערך ההכשרה ולהבנות את מיסוד השותפות תוך כדי מגמה לשפרו ולייעלו. במחקרן של ד"ר אביבה קליגר וד"ר תילי וגנר מהמכללה האקדמית בית ברל, "ועדת היגוי כמובילת מדיניות במערך ה-PDS", בחנו החוקרות את תהליכי המיסוד הארגוניים שהוקמו במערך ה-PDS ואת התפתחות הובלת המדיניות במערך זה. מחקרן עוקב אחר תהליכי המיסוד של מערכי השותפויות שנוסדו בין המכללה לבתי הספר, כפי שהם באים לביטוי בוועדות ההיגוי שהוקמו לצורך הפעלתן של השותפויות במהלך 10 שנים. ממצאי מחקרן שנאספו באמצעות ניתוח תוכן של פרוטוקולים של ועדות ההיגוי במשך 10 שנים, מצביעים על עלייה מתמדת במספר בתי הספר, הנציגים ובעלי התפקידים השותפים, על המעבר מהתמקדות בפרוצדורות ועד להתמקדות בצורכי השטח ועל מעבר מפתרון בעיות אד הוק לתכנון מערכתי לטווח ארוך. ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותה של ועדת ההיגוי ועל תרומתה בהבניית השותפות וביישום המדיניות במערך ה-PDS, ומלמדים על ההתפתחות שחלה במהלך השנים בהפעלתו של דגם הכשרה זה.

גם המאמר של ד"ר אילנה רונן ממכללת סמינר הקיבוצים בוחן את הזיקה שבין שינויים ארגוניים ('מעטפת' השותפות) לבין מימוש מטרות השותפות ויישום יעדיה (מהות השותפות). המאמר "סיפור של שותפות - מעטפת ומהות: קידום הוראת מדע וטכנולוגיה במערך של 'שותפות מכללה - בית ספר'" מתאר את תהליכי קידום הוראת המדע והטכנולוגיה במערך תלת-שנתי של שותפות "מכללה-בית ספר". ממצאי המחקר שנאספו באמצעות ראיונות ושיחות אישיות מתארים את הקשיים שעלו במהלך השנתיים הראשונות של השותפות ואת השלכות השינויים הארגוניים שבוצעו עם סיום השנה הראשונה לשותפות על השותפות ועל השגת יעדיה. באופן מפורט יותר מצביעים ממצאי המחקר על התרומה של טיפוח מיומנויות של פתרון בעיות בתחום התוכן המדעי לפתרון בעיות ארגוניות, חברתיות ואישיות הקשורות בשותפות. ההמלצות המוצעות במחקר זה קוראות לחקר דרכים לטיפוח סובלנות לעמימות, לשיפור האינטראקציה וההדדיות בין השותפים.

כמו כן, ההמלצות מספקות מידע חיוני בתהליכי ביסוסה של תרבות משותפת במערך הפעלת השותפות. שלושה המאמרים שהוצגו לעיל עוסקים בסוגיות-על כלליות שבבסיסו של מערך ההכשרה בדגם השיתופי. כיווני מחקר אחרים מתמקדים בחקר השותפות עצמה מתוך התבוננות מורחבת של מערך השותפות. אשכול המאמרים הבא עוסק בסוגיות האלה. במאמר "שותפות רבת שנים בין מכללה לחינוך לבין בית ספר לחינוך מיוחד" בוחנות ד"ר גלעדה אבישר וד"ר גילה ווגל מהמכללה האקדמית בית ברל את שיתופי הפעולה הייחודיים בין המכללה להוראה לבין בית ספר לחינוך מיוחד שבו לומדים תלמידים בגילאי 3-11 עם נכויות התפתחותיות קשות ומורכבות. מחקרן מתמקד בזיהוי תפיסת השותפות של כלל הגורמים המעורבים בה ובזיהוי התרומות והביטויים המעשיים של השותפות בין שני המוסדות. ממצאי המחקר שנאספו באמצעות ראיונות ושאלונים ממקורות מידע מגוונים מצביעים על הבדלים בתפיסת השותפות בין 'הגורמים המובילים' לבין 'הגורמים הפועלים בשטח'. המאמר מדווח על תמונה מגוונת של תרומת השותפות לכלל המעורבים ועל הגורמים המקדמים והמעכבים של השותפות שנחקרה. באלו יש כדי לספק מידע למפתחי שותפויות אחרות, כמו גם לקובעי מדיניות בהקשר להפעלתן של שותפויות נוספות ובעיקר אלו המיוחסות לאוכלוסיות ספציפיות עם צרכים מיוחדים. במאמר "נרטיבים של השתתפות' להבניית עמיתות מכללה-בית ספר: חקר מקרה" בוחנות פרופ' חנה עזר, ד"ר תמי ראובני, ד"ר נורית מירב וחיותה רגב את העמיתות בין מכללה לחינוך לבין בית ספר יסודי בעיר במרכז הארץ דרך זווית הראייה של המעורבים בעמיתות: מדריכות מטעם המכללה, הנהלת בית הספר, מורות מאמנות וסטודנטים להוראה. ממצאי המחקר מלמדים שהעמיתות אמנם טרם יצרה תרבות שלישית במלואה, אולם היא מתכווננת לתרבות כזו, שבה כל מוסד שומר על ייחודיותו, ועם זאת - נוצרים בה מאפיינים משותפים של שותפות הבאים לביטוי בקשרים, באחריות ובמחויבות הדדיים. המידע שהתקבל מהמחקרים שבחנו את השותפויות השונות על רכיביהן השונים מצביע על מיקומו הייחודי של כל אחד מהשותפים ועל תרומתו לשיפור השותפות ולהתייעלותה. בהקשר לשותפים אלו מוצגים בהמשך מחקרים הממוקדים במורה החונך - נציג השדה - ובמדריך הפדגוגי - נציג ההכשרה: כיצד תופסים מורים חונכים את תפקידם במערך ה-PDS? כיצד הם רואים את מידת תרומתם להכשרה, ואת המידה שבה הם נתרמים מתהליכי החונכות? בסוגיות אלו עוסק

מחקרם של ד"ר סאמי מחאג'נה, מר עדנאן יאסין, ד"ר עלי ותד, וד"ר מוחמד מוחסן מהמכון האקדמי הערבי להכשרת מורים במכללה האקדמית בית ברל - "ללא רצונם בשירות ההוראה: קשייו ומניעיו של המורה החונך במסגרת בית הספר להתפתחות מקצועית". ממצאי המחקר שנאספו באמצעות שאלון פתוח ושאלונים רבי-ברירה מלמדים כי לא נמצאו מספיק מניעים שמשכו את המורים החונכים לבחור בתפקיד החונכות, וכי הגורם המרכזי לבחירת תפקיד החונך נעוץ ברצון להיענות לפנייתם של בעלי תפקיד. ממצא נוסף העולה ממחקרם מצביע על תרומה רבה יותר של המורים החונכים לסטודנטים במישור המקצועי בהשוואה לזו שבמישור האישי. ממצאים אלו מהווים מוקד לחשיבה על-אודות עבודת המורה במהלך ההכשרה להוראה בדגמי השותפות. בהקשר למאפייני עבודתם של המדריכים הפדגוגיים במהלך ההכשרה להוראה מתמקד מאמרן של ד"ר אילנה דרור וד"ר אורית דהן מהמכללה האקדמית בית ברל - "שיח של מדריכים פדגוגיים בקהילות לומדים במערך הכשרה להוראה בדגם ה-PDS". במאמרן הן מנתחות את טיב השיח של מדריכים פדגוגיים בקהילות לומדים במסגרת מערך השותפות. ממצאי המחקר שנאספו באמצעות ניתוח תוכן השיח של מדריכים פדגוגיים מתחומי התמחות שונים מלמדים שהשיח של מדריכים אלו מאופיין בעיקר באינטראקציות מסוג של מתן מידע ומתן הוראות, ובמיעוט אינטראקציות המכוונות להבניה של ידע, שאילת שאלות ושיח המכוון לתמיכה. ההשתמעויות העולות ממצאים אלו מעמידות בפני מדריכים פדגוגיים אתגר לחשיבה מחודשת על השיח המקצועי בעבודתם. בעקבות הפעלתו של דגם ההכשרה השיתופי במהלך כעשור, נכנסו למערך ההכשרה מורים מאמנים שהוכשרו בעצמם להוראה בדגם השיתופי. מורים אלו (מורים חונכים ילידים) עובדים לצד מורים מאמנים אחרים, שהוכשרו להוראה בדגם המסורתי, אך מאמנים את הסטודנטים בכיתתם בדגם השותפות. מציאות זו הייתה בסיס לחקר הסוגיה בדבר המאפיינים של המורים החונכים, שהם עצמם הוכשרו להוראה במערך ה-PDS (מורים חונכים ילידים) ושל מורים חונכים שהוכשרו להוראה בדרך המסורתית (מורים חונכים מהגרים שעוברים תהליכי הגירה לדרך הכשרה חדשה). שאלה זו היא מוקד מחקרן של ד"ר אביבה קליגר וד"ר ענת אוסטר מהמכללה האקדמית בית ברל, "מאפייניהם של מורים חונכים ילידים (native) ושל מורים חונכים מהגרים (immigrant) בבתי ספר לפיתוח מקצועי". ממצאי מחקרן, שנאספו באמצעות ראיונות חצי

זו של סטודנטים שהתנסו בדגם המסורתי. באופן מפורט יותר נמצא כי סטודנטים שהוכשרו על פי הדגם השיטופי הביעו מידת שביעות רצון גבוהה יותר מההתנסות המעשית, מלוחות הזמנים, מניצול ימי העבודה המעשית ומהפעילויות הלימודיות והבלתי-פורמליות שהם התנסו בהן במסגרת זו. לסיכום, חקר מתמשך של שיטות חדשות של הדרכה פדגוגית והחיפוש אחר דרכים יעילות להכשרה להוראה הוא אחד מנושאי העניין המרכזיים של אנשי חינוך בכלל ומורי מורים בפרט. המאמרים שהוצגו בחוברת הנושא מהווים פתיחת צוהר נוסף בחקר העשייה המתרחשת במוסדות להכשרת מורים. ממצאי המחקרים שהוצגו בחוברת יכולים לשמש כנקודת מוצא נוספת למחקר ולפיתוח של דרכי הכשרה יעילות, הממוקדות בטיובה של ההכשרה. ■

מקורות

זילברשטיין, מ', בן-פרץ, מ' וגרינפלד, נ' (עורכים) (2006). מגמה חדשה בתכניות ההכשרה של מורים: שותפויות בין מכללות לבין בתי ספר - הסיפור הישראלי. תל-אביב: מכון מופ"ת. משכית, ד' ומברך, ז' (2013). אפשר גם אחרת: הכשרה להוראה על פי מודל שותפות-עמיתות בדגם ה-PDS. דפים: כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, 56, 15-34.

מובנים, מצביעים על הבדלים בתפיסת התפקיד של מורים חונכים ילידים ומורים חונכים מהגרים; בעוד מורים חונכים ילידים תפסו את עיקר תפקידם ב-caring, פתיחות ומתן דוגמה אישית לסטודנטים ובניית מערכת יחסי אמון ושותפות עם הסטודנטים, תפסו מורים חונכים מהגרים את תפקידם העיקרי בפיתוח ידע תוכן פדגוגי.

המאמרים החותמים את החוברת ממוקדים במושאי ההכשרה - הסטודנטים להוראה שהוכשרו למקצוע במהלך ההתנסות המעשית בדגם ההכשרה השיטופי. חקר התהליכים שהסטודנטים נחשפים אליהם הוא חוליה חיונית בחקר שותפויות, ותוצאותיו הן בסיס לחשיבה נוספת על-אודות תהליכי ההכשרה עצמם ועל האפקט שיש להם על הסטודנטים להוראה. הבנת האופן שבו מתפתחים תהליכי עבודת צוות ושיתופיות בקרב סטודנטים שנחשפו להתנסות מעשית בדגם ה-PDS היא מוקד העניין במחקרן של ד"ר בלהה בשן וד"ר רחלי הולצבלט מתלפיות, המכללה האקדמית לחינוך, שכותרתו "הקשר המתוק": סטודנטים מספרים על שיתופיות ועבודת צוות במסגרת התנסותם המעשית ב-PDS". מחקרן מתפרסם על שלוש שנות מחקר, שבמהלכן נותחו יומנים כתובים של סטודנטיות שהשתתפו בהתנסות המעשית להכשרה בדגם השיטופי. ממצאי המחקר עוגנו במודל תאורטי לעבודת צוות מהתחום העסקי ומלמדים כי התהליך שעברו הסטודנטיות מאפיין שלבים בהתפתחות עבודת צוות המצביעים על שיתופיות ברמה גבוהה בקרב הסטודנטיות כקבוצה וכן בינן ובין צוות בית הספר. ממצאים אלו שבאו לביטוי בקשרים הדדיים ובתחושות של אחריות ושייכות לבית הספר מלמדים על הפוטנציאל הרב הטמון במערכי ההכשרה בדגם השיטופי להעמקת דפוסי התקשורת שבין המעורבים בתהליך.

במחקר נוסף בתחום זה בוחנים ד"ר ראיד זידאן ופרופ' סלמאן עליאן מהמכללה האקדמית הערבית לחינוך בחיפה את מידת שביעות הרצון של הסטודנטים שהתנסו בהכשרתם המעשית לפי דגמי PDS ממנהל בית הספר, מהמורה המאמן, מצוות בית הספר והעובדים בו, ומהמדריך הפדגוגי, בהשוואה לשביעות הרצון של סטודנטים שהתנסו בהכשרה בדגם המסורתי. ממצאי מחקרם - "שביעות הרצון של סטודנטים אשר מתנסים לפי דגם ה-PDS מהעבודה המעשית ומהגורמים המעורבים בה", שהתבסס על שאלון שפותח לצורך מחקר זה ועל ראיונות חצי מובנים - הצביעו באופן כללי על הבדלים מובהקים בין שביעות הרצון של סטודנטים שהתנסו בדגם השיטופי לבין

קובץ אלקטרוני של כתב העת לעיון
ולמחקר בחינוך, דפים 56:
מודל השותפות-עמיתות בחונכות (PDS)
עורכות אורחות: **דיצה משכית וזמירה מברך**
מופיע בכתובת:
<http://www.mofet.macam.ac.il/ktiva/dapim/Documents/dapim56.pdf>